

Antikvarisk konsekvensbeskrivning avseende förslag till ny detaljplan för Katthavet 7 på Norrmalm i Stockholm

Bakgrund

Fastighetsägaren Sakta Eugenia Katolska församling utreder möjligheten att ersätta gathusets takvåning med en ny och att bygga på gårdshuset inom rubricerad fastighet. Som en del av utredningen har ett förslag till en ny detaljplan tagits fram och förslaget ska gå ut på samråd.

Om denna handling

Denna konsekvensbeskrivning, som baseras på samrådsförslaget, beskriver:

- vilken inverkan förändringen skulle få på riksintressets värdekärna,
- hur de föreslagna påbyggnaderna skulle påverka kulturvärdena hos bebyggelsen inom kvarteret,
- hur förslaget till ny detaljplan hanterar kulturvärdena hos den berörda fastigheten.

Underlag för konsekvensbeskrivningen

Som kunskapsunderlag för bedömningarna ligger dels en kulturmiljöanalys, framtagen av Tyréns AB 2020-03-06, dels undertecknads platsbesök och inläsning om byggnadens utvecklingshistoria via handlingarna i byggnadsnämndens arkiv.

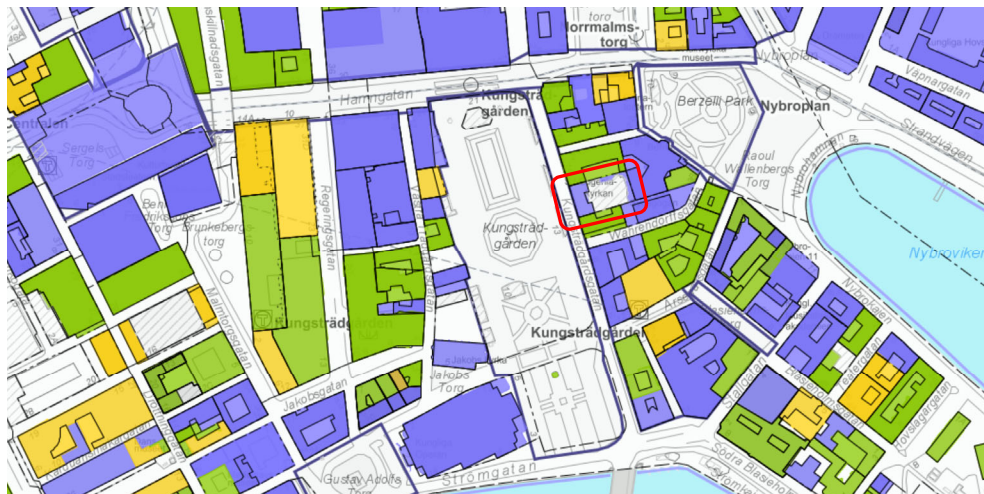
Som bedömningsunderlag för konsekvensbeskrivningen ligger samrådshandlingarna för den nya detaljplanen.

Författningsskydd

Fastigheten ligger inom den stora fornlämningen "Stockholm 103:1" som innefattar kulturlagren från det medeltida Stockholm och framåt. I området öster om Kungsträdgården har det bland annat påträffats rester av hamnanläggningar och rester av fartyg.

Fastigheten ingår i riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården* [AB 115] och är belägen i hjärtat av stadens historiska utvecklingsområde.¹ Därför har, framför allt, byggnadens exteriör stor betydelse för riksintresset. Gatufasaden vänder sig mot den utpekade värdekärnan Kungsträdgården och byggnaden ingår i bebyggelseraden "finansens byggnader" öster om Kungsträdgården. Båda dessa uttryck beskrivs i boken *"Alla tiders Stockholm: riksintressen för kulturmiljövården"*, utgiven av Stockholmia Förlag, i samarbete med länsstyrelsen, 2014.

I gällande detaljplan PI 8294A, fastställd 1986, är gathuset markerat som "kulturhistoriskt värdefull bebyggelse" (Q1) och i planbeskrivningen anges att det innebär att "Byggnadens exteriör mot gata får inte byggas om eller på annat sätt förändras. Vård och underhållsarbeten skall utföras på sådant sätt och med sådant material att det kulturhistoriska värdet inte minskar." Planbeskrivningen anger också att "Med q betecknade byggnader får inte förvanskas vare sig genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet." Det innebär att kulturvärdena hos grannfastigheterna inte får skadas av förändringar som sker inom Katthavet 7. I planbeskrivningen framhålls också den höga arkitektoniska kvaliteten i kvarteret och dess gestaltningsmässiga sammanhållning: "Kv Katthavet utmärks av att bebyggelsen genomgående har en hög arkitektonisk kvalitet. Trots att byggnaderna tillkommit under en lång tid, från 1860-talet till slutet av 1920-talet, och representerar skilda ändamål, har bebyggelsen utåt en enhetlighet genom att fasadmaterialet, puts, är detsamma för de olika byggnaderna."

Stockholms kulturhistoriska klassificeringskarta, där Katthavet 7 är inringat med rött. På kartan framgår också att fastigheten ligger inom ett område med mycket höga kulturvärden. Källa: https://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/DPWebMap.html

¹ Motivtexten till Riksantikvarieämbetets riksintressebeslut lyder: "Storstadsmiljö, präglad av funktionen som landets politiska och administrativa centrum sedan medeltiden och de mycket speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna för handel, samfärdsel och försvar. Utvecklingen inom stadsplane- och byggnadskonsten har fått särskilt tydliga uttryck med alla epoker från medeltiden till nutid väl representerade. Residensstad, domkyrko- och universitetsstad samt viktigsjöfarts- och industristad. (Stiftsstad, Skolstad)."

Fastigheten är delvis blåklassad, delvis oklassad, enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificeringssystem. Det innebär att gathuset bedömts besitta ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde, medan gårdshuset ännu inte värderats av stadsmuseet.

Mycket kort beskrivning av fastighetens utvecklingshistoria

Den befintliga bebyggelsen består av två sammanflätade byggnader som det skiljer nästan 100 år mellan deras uppförande. Gathuset uppfördes i mitten av 1880-talet och gestaltades av bröderna Axel och Hjalmar Kumlien. Gårdshuset, som indirekt ersatte ett bönehus som tidigare låg på innergården, uppfördes i början av 1980-talet och gestaltades av Jörgen Kjaergaard. Vid samma tillfälle revs gathusets ursprungliga takkonstruktion och huset försågs med en ny taköverbyggnad. Vid uppförandet av 1980-talsbyggnaden försågs den med byggnadsdetaljer från byggherrens tidigare, då rivna kyrkobyggnad, vilket gör att dagens byggnadskomplex, på sätt och vis, består av tre sammanflätade byggnader.

För en utförlig historik hänvisas till den kulturmiljöanalys som upprättats av Tyréns.

Exempelbilder från gatu- respektive gårdshuset, som illustrerar deras respektive karaktär, 1880-talets gathus till vänster och 1980-talets gårdshus till höger. Foto: Vicki Wenander.

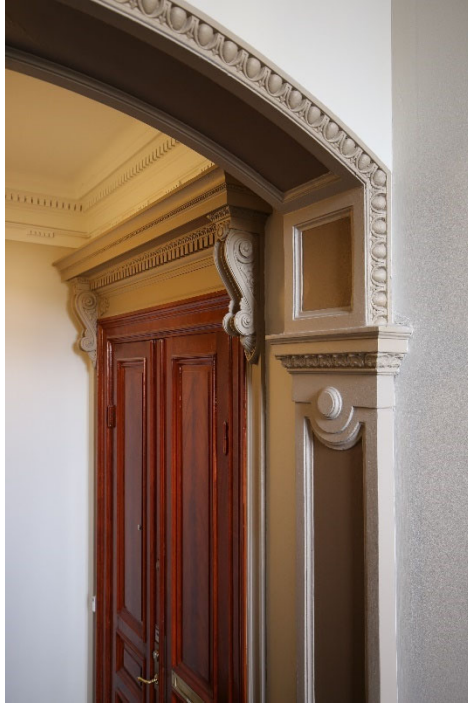
Kulturhistorisk karaktärsbeskrivning

Den befintliga byggnaden består av två intimt sammanflätade byggnadskroppar från två olika tidsepoker: gathuset från 1880-talet och gårdshuset från 1980-talet. Gathuset bildar, tillsammans med grannhusen, front mot Kungsträdgården (en av riksintresset Stockholms innerstads värdekärnor), medan gårdshuset breder ut sig som en matta på den före detta innergården. Sammankopplingen mellan de båda byggnadskropparna sker i 1880-talets portgång genom gatuhuset, som på 1980-talet breddades och anpassades till sin delvis nya funktion som generös entré till kyrktorget i gårdshuset. Den sofistikerade sammankopplingen mellan byggnaderna för tanken till en knut i ett timmerhus eller laxningen i en byrålåda. Dessutom finns byggnadsdelar från det rivna Eugeniakapell som låg vid den före detta Norra Smedjegatan, integrerade i de delar av byggnadskomplexet som berördes vid 1980-talets omfattande ombyggnad.

Mot Kungsträdgården karaktäriseras gathuset av den i huvudsak välbevarade 1880-talsfasaden, som kröns av en balustrad med ett bakomvarande flackt takfall. Den inredda takvåningen, med ett justerat takfall i förhållande till ursprunget, är tillkommen vid 1980-talets till- och ombyggnad, när den ursprungliga takkonstruktionen revs. Gathuset interiör karaktäriseras av den ursprungliga och för 1880-talet relativt ovanliga planlösningen, där våningsplanen tycks ha inretts som en kombination av bostads- och samlingsrum, där de sistnämnda förlagts ut mot gatan. Trots ombyggnader genom åren har ett flertal av rummen ut mot gatan fortfarande kvar sin ursprungsgestaltning, med kakelugnar, stuckaturer, snickerier och parkettgolv. Den del av gatuhusets nordöstra hörn, där våningsplanens enda kök var belägna, revs på 1980-talet delvis ut och ersattes med av en samtida interiör, med bland annat med ett nytt internt trapphus som ersättning för det som togs bort. Det stora huvudtrapphuset i byggnadens södra del är intakt och fortfarande rikt dekorerat. Gatuhusets redan från början enkla gårdsfasad är, mellan 1980-talets tillbyggnad nertill och samma tids påbyggnad upptill, relativt väl bevarad.

Gårdshuset består av en arkitektoniskt stark och för sin tid karaktäristisk representant för det tidiga 1980-talet, i övergången från modernism till postmodernism. Såväl exteriör som interiör präglas av tåliga och hållbara material, som obehandlat tegel, betong, natursten och trä, med utföranden som har historiska referenser. Ett exempel är det romerskinspirerade murverken, med låga stenar och breda fogar. Gårdshuset karaktäriseras också av en allvarsam lekfullhet, där de kraftfulla materialen och konstruktionerna lättas upp och kontrasteras av ljusföringen och lek med dagsljus.

Bevarade byggnadsdetaljer i 1880-talstrapphuset. Foto: Vicki Wenander

Bevarade byggnadsdetaljer i 1880-paradrummen i gathuset. Foto: Vicki Wenander

Inmurade byggnadsdetaljer från det rivna Eugeniakapellet, i gårdshuset från 1980-talet. Foto: Vicki Wenander

Bilder på interiören i gårdshuset från 1980-talet. Foto: Vicki Wenander

Kulturhistorisk värdebeskrivning

Kulturvärdena hos byggnaden består framför allt av arkitektoniska, stadsbyggnadshistoriska, arkitekturhistoriska och restaureringshistoriska värden. Dessa konstitueras av:

- Gatuhusets roll som en del av nedre Norrmalm, där det sena 1800-talets koncentration av bankväsende och näringsliv präglar området mellan Kungsträdgården och Nybroviken.
- Gatuhusets roll som en del av stadsrummet mot Kungsträdgården.
- Gatuhusets arkitektoniskt genomarbetade och för 1880-talet karaktäristiska gatufasad.
- Gatuhusets förhållandevis ovanliga och till vissa delar välbevarade 1800-talsplanlösning, med tillhörande fast inredning och utsmyckning.
- Gårdshusets starka och för 1980-talet karaktäristiska och välbevarade arkitektoniska gestaltning, av tekniskt hög kvalitet och i brytpunkten till postmodernismens inträde.
- Det restaureringsideologiska angreppssätt som praktiserades vid 1980-talets till- och ombyggnad, i en kontext där en rivning av gatuhuset eller en förändring av dess gatufasad var en omöjlighet. I detta värde ligger också återanvändandet av byggnadsdetaljer från det rivna Eugenia-kapellet.

Hanteringen av hur de båda byggnadskropparna från två olika tider hanterats berättar om en tid när ytterligare rivningar i Stockholms stadskärna blivit en omöjlighet.

Planändringens omfattning och karaktär

Den föreslagna detaljplanen medger att:

- Den taköverbyggnad som tillkom på gathuset på 1980-talet rivs och ersätts med en ny, vars taklutning och höjd är en annan än befintligt. Den nya taklutningen och den mot gården förhöjda taköverbyggnaden kommer att bli delvis synlig från Kungsträdgården och den kommer att förändra gathusets fasad mot innergården.
- Gårdshuset byggs på med en ny, hög överbyggnad som ska inrymma möteslokaler, samlingssalar och en stor sammanbindande entréhall. Påbyggnaden möjliggör också för en ny, tillgänglig hiss som kommer att kunna användas även för vertikal förflyttning inom gathuset. Påbyggnaden leder också till att gathusets balkonger med gjutjärnsräcken rivs. Dessutom kommer flera av de mindre överlusen i gårdshuset att försvinna, medan de större överlusen ovanför kyrktorget bibehålls.
- I gatuhusets interiör kommer 1980-talets tillägg i byggnadens nordöstra del att till stor del rivas, för att ersättas med nya strukturer. I anslutningen till den nya hissen kommer i denna del av byggnaden kommer även en fönsterrad mot innergården att sättas igen. I samband med ombyggnaden kommer ett par av paradrummen ut mot Kungsträdgården att återställas till sin ursprungliga yta.

Planbestämmelser som hanterar kulturvärdena

För att skydda och värna fastighetens kulturvärden har plankartan försetts med skydds- och varsamhetsbestämmelser, rivningsförbud och ändrad (förhöjd) lovplikt. Bestämmelserna lyder:

Skydd av kulturvärden

- q1: Gatufasad ska bevaras. Ursprungliga fasadelement och fasaddekorationer ska bevaras. Trapphusets ursprungsvolym, tillsammans med ursprungliga trappor, trappräcken, dörrpartier, mosaikgolv och stuckatur ska bevaras. Den ursprungliga portgången genom byggnaden, inklusive dess breddning genom byggnaden på 1980-talet, ska bevaras. Det ursprungliga korridorstråket genom byggnaden och ursprungliga paradrum mot gata ska bevaras. Ursprungliga eldstäder, snickerier, parkettgolv och stuckatur i korridorstråk och paradrum mot gata ska bevaras.
- q2: Byggnadens tegelfasad, med dess organiska formspråk och fönster till kyrksalen ska bevaras. Kyrkatorget, kyrksalen och Mariakapellet, med tillhörande dörrar och dörrpartier, ska bevaras. Mönstermurning och murvariationer i dessa rum ska bevaras. Ytskikt av obehandlat tegel, betong och natursten ska bevaras. De båda överlusen till kyrkatorget och springbrunnen i kyrkatorget ska bevaras.

Rivningsförbud

- r Byggnaden får inte rivas.

Varsamhet

- k1 *Underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadens kulturvärden. Ändringar av interiören ska ta särskild hänsyn till byggnadens karaktär som i huvudsak kontors- och samkvämsbyggnad från 1880-talet och till ursprunglig fast inredning.*
- k2 *Underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadens kulturvärden. Ändringar av interiören ska ta särskild hänsyn till byggnadens karaktär som samlingslokal och till ursprunglig gestaltning.*

Ändrad lovplikt

Bygglov krävs vid större underhållsarbeten av gathusets exteriör mot gatan.

Antikvariska konsekvenser på grund av planförslaget

Baserat på undertecknads platsbesök, materialet i kulturmiljöanalysen och samrådshandlingen bedöms detaljplaneförslagets inverkan på fastighetens och den närmaste omgivningens kulturvärden bli följande:

Förslagets påverkan på staden sett på distans: Påverkan på stadsdelens kulturvärden, sett på distans, bedömer undertecknad som relativt låg. Den höga taklinjen mot innergården och den omfattande påbyggnaden på gårdshuset kommer visserligen att leda till att kvarteret, från luften, får en mer kompakt karaktär än idag, något som undertecknad, ur ett kulturmiljöperspektiv, dock bedömer som acceptabel.

Förslagets påverkan på det nära stadsrummet och på kvartersnivå: Påverkan på det nära stadsrummet, sett från Kungsträdgården, bedöms (på grund av att taket höjs upp i förhållande till nuvarande utförande) som relativt begränsad, men inte önskvärd. Det är dock positivt att balustraden hålls fri från takpåbyggnaden, men negativt att takpåbyggnaden är betydligt högre mot innergården än idag eftersom ytter-taket, från vissa vinklar, därmed blir synligt från Kungsträdgården.

Påverkan på det nära stadsrummet, sett från Wahrendorffsgatan, blir ur ett kulturmiljöperspektiv begränsad, trots att påbyggnaden av gårdshuset är synlig därifrån. Den nya påbyggnaden kommer att begränsa genomsiktligheten genom kvarteret, men inte förhindra inblickar som är positiva för förståelsen av kvarterets kulturvärden eller området kulturhistoriska kontext. Bedömningen baseras på, och förutsätter, att påbyggnadens kulör och fasad är väl samordnad med omgivande bebyggelse, så om illustrationerna visar.

Påverkan på den berörda byggnadens konstruktion: Påverkan på den berörda byggnadskonstruktionen är i huvudsak begränsad till de delar av gatuhuset som påverkades redan vid 1980-talets omfattande ombyggnad, det vill säga takvåningen och byggnadens nordöstra hörn samt till delar av gatuhusets gårdsfasad och gårdshusets yttertak. Påverkan på byggnadskonstruktionen kommer att bli omfattande, men eftersom påverkan i huvudsak berör de delar av byggnaden som är

minst känsliga ur ett kulturmiljöperspektiv, bedöm påverkan som rimlig med tanke på projektets art.

Förslagets påverkan på byggnadsnivå. Under förutsättning att ändringar och tillägg har en mycket hög verkshöjd och hög byggteknisk kvalitet, vad gäller livslängd och utförande, samt utförs på ett varsamt och icke förvanskande sätt, bedöms den negativa påverkan på kulturvärdena hos byggnaden kunna bli relativt låg. Detta förutsätter dock en noggrant genomarbetad detaljprojektering, en noggrann logistikplanering och ett aktivt skyddande och omhändertagande av kulturhistoriskt värdefulla byggnadselement under byggproduktionen. Genomförandet av projektet kommer därför att kräva kontinuerlig och aktiv medverkan av en certifierat sakkunnig kulturvärden. Om en påbyggnad och förändring genomförs, på det sätt som samrådshandlingen beskriver, och den utförs på de villkor som fastighetens kulturvärden kräver, kan den komma att tillföra ytterligare en dimension i den sammanflätande väv av byggnadshistoria som fastigheten redan uppvisar.

Utlåtande

Undertecknad anser att det, utifrån ett kulturmiljöperspektiv, är möjligt att förändra och bygga på såväl gathus som gårdshus enligt den *princip* som samrådsförslaget visar utan att riksintresset eller stadsdelens kulturhistoriska karaktär lider omfattande skada, eller att byggnadens kulturvärden minskar på ett oskäligt sätt. Undertecknad anser dock att det vore fördelaktigt för kulturvärdena om höjningen av gathusets takfall blir lägre än vad samrådshandlingen visar.

Undertecknad anser att de föreslagna planbestämmelserna, med bäring på fastighetens kulturvärden, hanterar kulturvärdena på ett för fastigheten lämpligt sätt.

Stockholm 2020-04-24

Vicki Wenander

Bebyggelseantikvarie och medlem i SPBA, Sveriges Praktiserande Byggnadsantikvarier. Sakkunnig kontrollant av kulturvärden - K enligt Boverkets föreskrift BSF 2011:15 KUL2, certifikat nr. SC0606-16.

070-614 14 55

vicki.wenander@wenanders.se

Wenanders Byrå

Grevgatan 28

114 53 STOCKHOLM

www.wenanders.se

